

Protestantse
Kerk

Vindplaats van
geloof, hoop en liefde |

Geestelijk verzorgers met een zending vanuit de Protestantse Kerk in Nederland

een onderzoek door de Protestantse Kerk en
de Protestantse Theologische Universiteit

december 2021

Inhoud

Samenvatting van het onderzoeksrapport	3
Relatie met de Protestantse Kerk	3
Geestelijk verzorgers met een zending vanuit de Protestantse Kerk: onderzoeksrapport	5
Inleiding	5
Methode	6
Resultaten	7
Demografische gegevens	7
Geloof	8
Zending	9
Rolopvatting	11
Werkzaamheden	12
Relatie met Protestantse Kerk	13
Implicaties	16
Aanbevelingen	17
Bibliografie	21

Samenvatting van het onderzoeksrapport

Doel en methode. Het doel van dit onderzoeksrapport is om inzicht te geven in

- de beleving van zending van geestelijk verzorgers, gezonden door de Protestantse Kerk in Nederland
- hun werkgerelateerde behoeften ten aanzien van de Protestantse Kerk in Nederland (vanaf nu: Protestantse Kerk).

Daartoe is een enquête met meerkeuze- en open vragen ontwikkeld.

Demografische gegevens. Van de participerende geestelijk verzorgers (n=174; 60% vrouw) was het merendeel tussen de 50-64 jaar oud (69%) en werkzaam binnen de gezondheidszorg (79%), waarvan meer dan de helft in verpleeg- en verzorgingshuizen. Van de resterende 21% werkte bijna de helft bij Defensie.

Geloof. Een grote meerderheid van de respondenten (87%) gaf aan geloof/levensbeschouwing mee te dragen in alle aspecten van het leven. Ruim de helft (55%) gaf aan meer gevoed te willen worden in geloof.

Zending. Voor bijna driekwart was de zending positief (73%), waarbij participanten de relevantie van zending vooral ervoeren voor zichzelf (85%) en tijdens vieringen (93%) of rituelen (zegenen 77%; bidden 62%). Op de vraag waarom respondenten gezonden wilden zijn door de Protestantse Kerk, antwoordde een derde dat het een inbedding in de kerk of geloofsgemeenschap geeft. Ongeveer een kwart noemde het belang van legitimatie of steun in het werk.

Rolopvatting. Er was veel overeenstemming onder respondenten over de persoonlijke rol, als deel van het geestelijk verzorger zijn (94-99%) en over de professionele rol (72-88%). Ten aanzien van de confessionele rol waren de verschillen groter. 22% zag 'het brengen van het evangelie' als zijn/haar rol (40% neutraal), en 38% zag het als zijn/haar rol om de ander te verbinden 'met God of een hogere macht' (49% neutraal). Vrijwel alle respondenten hadden een open houding ten aanzien van interlevensbeschouwelijke geestelijke verzorging (99%). 55% was het eens met de stelling dat levensbeschouwelijk verschil voor het voeren van gesprekken niet uitmaakt. 28% was het hiermee oneens. 43% bracht niet graag de eigen oriëntatie naar voren in contact met iemand met een andere

levensbeschouwelijke oriëntatie, terwijl 44% hierover geen duidelijke mening had en 13% aangaf dit wel graag te doen.

Werkzaamheden. Ondervraagde geestelijk verzorgers besteedden de meeste tijd aan individuele gesprekken met cliënten/pastoranten (98% kruist dit aan), gevolgd door het voorgaan in vieringen (69%) en begeleiden van groeps gesprekken (62%). Dit zijn tevens de activiteiten waar respondenten de meeste vreugde aan beleefden. 41% kruiste het bijhouden van e-mails en administratie aan als een van vier activiteiten die de meeste tijd kost, terwijl dit voor geen van de respondenten de meeste vreugde opleverde.

Relatie met de Protestantse Kerk

Verbondenheid. 50% ervoer een sterke tot zeer sterke verbondenheid met de Protestantse Kerk, 49% ervoer een gemiddelde tot matige verbondenheid. 43% was tevreden tot zeer tevreden met deze verbondenheid en 51% soms tevreden en soms ontevreden.

Begeleidingscommissie. 63% van de respondenten had geen begeleidingscommissie. 32% had een functionerende commissie die voorzag in sociale behoeften, behoefte aan expertiseontwikkeling en praktische behoeften.

Werkgroepen categoriaal pastoraat. 73% gaf aan de werkgroep horend bij hun sector niet te kennen, waarop geestelijk verzorgers bij Defensie een uitzondering vormden (waar de meerderheid de Werkgroep Kerk & Krijgsmacht kende). Respondenten bekend met de werkgroepen waardeerden vooral betrokkenheid, steun en contact, terwijl gebrek hieraan ook het vaakst als negatieve of verbeterpunten werden genoemd.

Classis en werkgemeenschap. 86% was geen lid van een classicale vergadering in zijn/haar regio. 56% was lid van een werkgemeenschap van predikanten en kerkelijk werkers in de regio. Bijna de helft hiervan was (zeer) tevreden met het functioneren, maar kritische noten waren een gebrek aan aansluiting (n=30), zoals weinig relevantie van thema's en te veel 'binnenkerkelijke'

issues, of praktische bezwaren (n=17), zoals tijdsdruk of moment van de dag dat de werkgemeenschap plaatsvindt.

Overige netwerken. 70% gaf aan belangstelling te hebben voor een jaarlijks symposium georganiseerd door en voor geestelijk verzorgers gezonden door de Protestantse Kerk.

Toekomstige relatie met de Protestantse Kerk.

Veel respondenten (n=151) deden suggesties hoe de Protestantse Kerk de komende vijf jaar zou kunnen bijdragen aan een goede beroepsuitoefening van door haar gezonden geestelijk verzorgers. Meest genoemd werd het versterken van de verbinding tussen de Protestantse Kerk en geestelijk verzorgers (n=70), waarvoor respondenten verschillende suggesties deden.

Beleidsimplicaties. Aansluitend bij de in dit rapport beschreven resultaten, eerder onderzochte behoefte onder gemeentepredikanten (aanbeveling 1) en het ambtsrapport van de Protestantse Kerk (aanbeveling 2), en beleidsstrategische overwegingen, heeft het 'Team Bovenlokaal kerk-zijn' de volgende aanbevelingen:

1. Onderzoek de behoefte aan geloofsvoeding onder geestelijk verzorgers verder en in hoeverre hieraan tegemoetgekomen kan worden.
2. Verricht vervolgonderzoek naar en ontwikkel een beleidsvisie op het belang van de protestantse zending, met speciale aandacht voor de invulling van deze zending (de kerkelijke band) en de eigen geloofsvoeding (in relatie tot aanbeveling 1), met bijzondere aandacht voor geestelijk verzorgers.
3. Geef een andere invulling aan en een handreiking voor verdieping aan het functioneren van begeleidingscommissies.
4. Verbeter de landelijke communicatie met geestelijk verzorgers uit het categoriaal pastoraat en laat hierbij de werkgroepen categoriaal pastoraat actiever opereren in hun relatie tot het werkveld.
5. Verbeter de mogelijkheden voor expertiseontwikkeling bij geestelijk verzorgers en versterk daarbij kansen voor wederkerigheid tussen het werkveld en kenniscentra van de kerk.

Geestelijk verzorgers met een zending vanuit de Protestantse Kerk: onderzoeksrapport

Mieneke Brouwer

MSc, Protestantse Theologische Universiteit

dr. Erik Olsman

Protestantse Theologische Universiteit

dr. Rianne Hoopman

Amsterdam Universitair Medisch Centrum

dr. Theo Pleizier

Protestantse Theologische Universiteit

Rachèl Koopman

MA, dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk

Inleiding

Dit rapport kwam tot stand op initiatief van de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk, die constateerde dat ze te weinig zicht heeft op de behoeften van de door haar gezonden geestelijk verzorgers. Zij heeft de Protestantse Theologische Universiteit gevraagd om een enquête uit te zetten met als doel inzicht te verwerven in het werk(veld) en de behoeften van door haar gezonden geestelijk verzorgers, inclusief de rol die zending¹ al dan niet speelt in het werk. Een belangrijke vraag was bijvoorbeeld: hoe zien de genoemde geestelijk verzorgers hun zending? De resultaten zijn beschrijvend van aard, met methoden uit sociaalwetenschappelijk onderzoek. Op basis van dit rapport kan de Protestantse Kerk haar beleid laten aansluiten bij de ervaringen en behoeften van geestelijk verzorgers. Bevindingen informeren het beleid voor de komende jaren en dragen bij aan reflectie op zending en roeping in andere contexten dan de kerkelijke. Ook kunnen deze helpen bij het ontwikkelen en aanbieden van scholing, die aansluit bij de behoeften van geestelijk verzorgers met een zending vanuit de Protestantse Kerk. Tot slot bevestigt dit rapport de verbondenheid tussen de Protestantse Theologische Universiteit en de Protestantse Kerk.

Sommige geestelijk verzorgers spreken over (categoriaal) 'pastoraat'. Ze maken daarmee een van de wortels van geestelijke verzorging zichtbaar: pastorale theologie en psychologie. Ook kan verwijzing naar (categoriaal) 'pastoraat' de kerkelijke zending zichtbaar maken, waar ambtsgeheim een expliciete plaats heeft, iets wat zwaar kan wegen, bijvoorbeeld bij Defensie en Justitie. Andere geestelijk verzorgers spreken liever over 'geestelijke verzorging'. Zij doen dat bijvoorbeeld om duidelijk te maken dat geestelijke verzorging een zelfstandig domein is, waarop geestelijk verzorgers met verschillende zendingen zich begeven. Bernau (2021) spreekt in dit kader over een verschuiving van expliciet christelijke taal naar terminologie die past bij een 'quasi-seculiere spiritualiteit'. Geestelijk verzorgers in de zorg zijn hun meerwaarde bovendien steeds meer gaan uitdrukken in relatie tot andere zorgprofessionals: verschillende van hen rapporteren in het patiëntendossier, empirisch onderzoek richt zich (deels) op de effecten van zorg, en (zorg voor) zingeving is niet meer het exclusieve domein van geestelijk verzorgers of professionals in religieuze organisaties (Cadge, 2019; IKNL, 2018; vgl. Huijzer 2017). Overigens lijken geestelijk verzorgers zich niet kritiekloos te voegen naar het zorgsysteem waarbinnen zij functioneren (Olsman, 2020). Kortom, geestelijke verzorging is een verzelfstandigd domein, er is een toename van levensbeschouwelijke diversiteit, de taal gaat meer over zingeving dan over geloof, en geestelijk verzorgers in de zorg modelleren zich deels naar andere zorgprofessionals. Deze achtergronden roepen echter een vraag op naar de confessionele rol van de geestelijk verzorger: welke rol speelt het gezonden zijn door de kerk in het werk van geestelijk verzorgers? De kerkelijke zending is mogelijk voor geestelijk verzorgers zelf relevant, maar hoe zit dat bij cliënten? Een recente enquête onder ziekenhuispatiënten (n=209) laat zien dat zij een ontmoeting met een geestelijk verzorger met een andere levensbeschouwelijke achtergrond dan hun eigen achtergrond hetzelfde waardeerden als die met eenzelfde achtergrond

1. In dit rapport wordt het woord 'zending' niet gebruikt in de zin van missionaire arbeid. Het betekent hier: gezonden zijn door een kerk. Dat wil zeggen: vanuit een kerkgenootschap een zending (en meestal ook een ambt) ontvangen om in een niet aan de kerk gelieerde organisatie te werken, waar de geestelijk verzorger in kwestie in de meeste gevallen in dienst is.

(Liefbroer & Nagel, 2021). Een kwalitatieve studie in de geestelijke gezondheidszorg suggereerde echter dat dit voor gebed anders zou kunnen liggen (Van Nieuw-Amerongen-Meeuse, Braam, Anbeek, & Schaap-Jonker, 2020). Toch is nog niet helder hoe geestelijk verzorgers hun zending, inclusief de relatie met hun zendende instantie, zien. Ook is niet onderzocht welke rol de zending, bijvoorbeeld van de Protestantse Kerk, speelt in het dagelijks werk. Dit onderzoeksrapport richt zich op één levensbeschouwelijke groep: geestelijk verzorgers met een zending vanuit de Protestantse Kerk. Het doel van dit rapport is om inzicht te geven in percepties van zending onder door de Protestantse Kerk gezonden geestelijk verzorgers en om behoeften van genoemde geestelijk verzorgers ten aanzien van de Protestantse Kerk te beschrijven. In dit rapport zal eerst beschreven worden hoe de betrokkenen te werk zijn gegaan, waarbij de enquête, dataverzameling en analyse worden toegelicht. Dan volgen de resultaten van het onderzoek. Het rapport sluit af met een aantal aanbevelingen dat volgt uit de resultaten.² Met 'geestelijk verzorgers' worden in dit rapport zowel hbo- als wo-opgeleide geestelijk verzorgers bedoeld, werkzaam in een of meer sectoren van geestelijke verzorging en/of categoriaal pastoraat. De geestelijk verzorgers kunnen op verschillende manieren met de Protestantse Kerk verbonden zijn, maar voorwaarde om te worden meegenomen in het onderzoek is dat er sprake is van een kerkelijke zending vanuit genoemde kerk. Dit kan een zending zijn vanuit de generale synode, de classis of een lokale gemeente. Daarnaast is een (kleine) groep geestelijk verzorgers in het onderzoek opgenomen, die overwegen om binnenkort een zending aan te vragen bij de Protestantse Kerk, maar nog niet daadwerkelijk gezonden zijn.

Methode

In opdracht van en in samenwerking met de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk heeft de Protestantse Theologische Universiteit een enquête ontwikkeld. Daarbij is gebruikgemaakt van bestaand onderzoek onder geestelijk verzorgers

en vragen die de Protestantse Kerk aan geestelijk verzorgers wilde stellen. De enquête is met twee geestelijk verzorgers, werkend in verschillende settings, doorgenomen volgens het *think-aloud*-principe: hen werd gevraagd om, terwijl ze de enquête invulden, alles wat in hen opkwam hardop te zeggen (vgl. Charters, 2003). Dit leidde tot een aantal (kleine) wijzigingen. De enquête is te vinden na de referenties (bijlage 1).³ Hierin is ook een aantal demografische gegevens verwerkt, zoals leeftijd, gender, opleidingsniveau, werkveld, en aantal jaren dat men als geestelijk verzorger werkzaam is. De dataverzameling is grotendeels verricht door Marktonderzoeksbureau MWM2, die gegevens volgens de AVG hebben verwerkt. Respondenten konden de enquête invullen via een open link op de website van de Protestantse Kerk. Om respondenten te werven is een aantal routes gevolgd. De protestantse sector van de Vereniging van geestelijk verzorgers (VGVZ) heeft een uitnodiging aan haar protestantse geestelijk verzorgers verstuurd. Predikanten en kerkelijk werkers die geregistreerd staan met een bijzondere opdracht bij de Protestantse Kerk zijn per mail benaderd. Data zijn geanonimiseerd opgeslagen, wat inhoudt dat er geen tot personen herleidbare informatie is verzameld. De verzamelde data zijn vervolgens op beveiligde wijze gedeeld met de Protestantse Theologische Universiteit en daar beveiligd opgeslagen, op een schijf die alleen voor de onderzoekers toegankelijk was. De enquête bestond uit zowel meerkeuzevragen als open vragen, en was opgebouwd uit zeven onderdelen: demografische gegevens, geloof, zending, rolopvatting, werkzaamheden, huidige relatie met de kerk, en toekomstige relatie met de kerk. SPSS-software is gebruikt om de kwantificeerbare data te analyseren en Microsoft Excel is gebruikt om open vragen te analyseren. Open vragen zijn kwalitatief geanalyseerd (vragen 13, 21, 28, 38, 40, 44, 45, 49, 50, 53, 60 en 61; bijlage 2) en er is geprobeerd om deze in categorieën in te delen om de antwoorden vervolgens te kunnen kwantificeren. Bij een aantal meerkeuzevragen is een hercodering toegepast om statistische bewerkingen mogelijk te maken. Een voorbeeld hiervan is vraag 31, bestaand uit acht items die

2. Voor de afzonderlijke bijdragen: eerstgenoemde in een opsomming heeft de grootste bijdrage verricht en laatstgenoemde de kleinste. Ontwikkelen en toetsing enquête: Rachèl Koopman, Erik Olsman. Analyse van resultaten: Mieneke Brouwer, Erik Olsman, Rianne Hoopman, Theo Pleizier, Rachèl Koopman. Interpretatie resultaten met het oog op de aanbevelingen: Rachèl Koopman, Erik Olsman. Aanbevelingen en beleidsvoorstellen: Rachèl Koopman.
3. Zie hiervoor bijlage 1. Geïnteresseerden kunnen de bijlagen van het onderzoeksrapport opvragen via info@protestantsekerk.nl.

beogen te meten in hoeverre de respondent een universalistische dan wel particularistische visie heeft op het verlenen van geestelijke verzorging. Deze indeling en hercodering was eerder gebruikt (Liefbroer, 2019). Een ander voorbeeld van hercodering is vraag 30. Deze gaat in op de rolopvatting, waarbij de focus kon liggen op persoonlijke (item 1, 3, 6, 8, 12), professionele (item 2, 4, 7, 10) of confessionele (item 5, 9, 11) rollen. Om deze vraag beter te kunnen analyseren hebben de onderzoekers drie nieuwe variabelen gemaakt die de drie rolopvattingen meten. Tot slot luidde item 26 'In mijn werk ervaar ik mijn zending als relevant voor ...', waarbij respondenten per persoon / groep konden aankruisen in hoeverre ze het ermee eens waren. Hierbij hebben de onderzoekers echter niet toegelicht wat zij onder 'relevantie' verstonden, waardoor de vraag op verschillende manieren geïnterpreteerd kan zijn. De resultaten van deze vraag zijn daarmee minder betrouwbaar, wat is meegewogen in de beschrijving van de resultaten (zie onder).

Resultaten

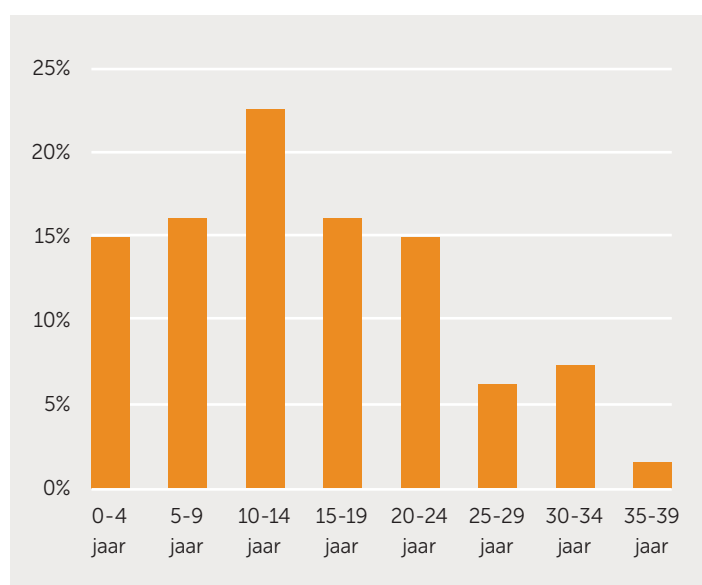
De enquête is ingevuld door 194 respondenten, waarvan er 20 een zending hadden vanuit de RING-GV of vanuit een ander kerkverband of levensbeschouwelijk genootschap dan de Protestantse Kerk. Onderstaande resultaten zijn daarmee gebaseerd op 174 door de Protestantse Kerk gezonden geestelijk verzorgers. Dit aantal is inclusief enkele geestelijk verzorgers die overwegen binnenkort een zending te vragen. Uitgaande van een totaal geschat aantal van 450 geestelijk verzorgers met zending vanuit de genoemde kerk, komt dit neer op een respons rate van 40% (percentage respondenten ten opzichte van totale groep).³

Demografische gegevens

Van de respondenten is 60% vrouw, 39% man, en twee respondenten wilden niet aangeven tot welke gender zij behoren (1%). 69% is 50-64 jaar oud, 19% is jonger dan 50 jaar, het overige deel is 65 jaar of ouder. Van de respondenten heeft ruim driekwart een universitaire opleiding afgerond. Voor het overige deel (bijna een kwart) is het hbo de hoogst afgeronde opleiding. Ruim een kwart van de respondenten werkt

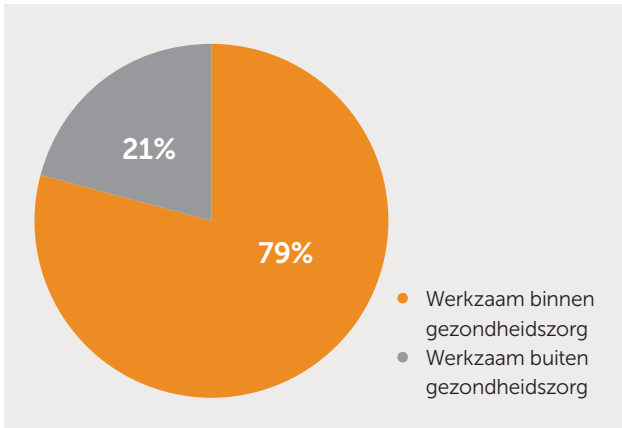
voornamelijk in Zuid-Holland; een ander relatief groot deel (16%) werkt voornamelijk in Noord-Holland. Ruim 10% van het totaal werkt voornamelijk in een van de provincies Drenthe, Flevoland, Groningen, Limburg of Zeeland. De meeste respondenten hadden 10-14 jaar werkervaring als geestelijk verzorger. Voor meer details over het aantal jaren werkervaring, zie Figuur 1.

Een aantal vragen ging over geestelijk verzorgers die tevens in een kerkelijke gemeente werken of hebben gewerkt. 66% van het totaal aantal respondenten is voorheen gemeentepredikant of kerkelijk werker geweest. 13% is op dit moment ook nog werkzaam in een kerkelijke gemeente, waarbij dit relatief vaker het geval is bij oudere respondenten. Respondenten die voorheen gemeentepredikant of kerkelijk werker zijn geweest hebben dit werk gemiddeld bijna elf jaar gedaan (range 1-36 jaar). 67% procent van de geestelijk verzorgers die voorheen in een kerkelijke gemeente werkten, noemen positieve factoren om over te stappen. Als redenen om over te stappen naar geestelijke verzorging noemen zij het vaakst: affiniteit met de doelgroep aan wie zij geestelijke verzorging verlenen, goede arbeidsvoorwaarden, duidelijk afgebakende taken of meer ruimte voor pastoraat. 14% van de respondenten noemt juist negatieve factoren in de kerk als motivatie om over te stappen naar het beroep van geestelijk verzorger, zoals conflicten, te hoge verwachtingen of te veel organisatorische taken.

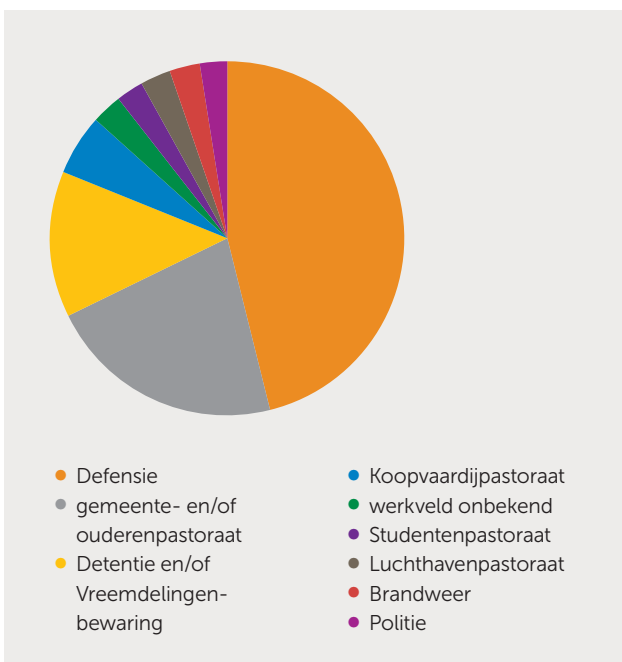
Figuur 1

3. Dit betreft een schatting omdat het erop lijkt dat in de database van de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk een aantal geestelijk verzorgers ontbreekt.

Figuur 2

Van de respondenten is 79% werkzaam in de gezondheidszorg (Figuur 2). Meer dan de helft hiervan werkt in verpleeg- en verzorgingshuizen. Andere zorgsettingen waren extramurale zorg (inclusief GV Thuis), GGZ-instelling, instelling voor mensen met een beperking, instelling voor revalidatie, jeugdzorg, ziekenhuis, of nog een ander werkveld binnen de gezondheidszorg. Van de respondenten die niet werkzaam zijn in de gezondheidszorg (21%, Figuur 3) werkt bijna de helft bij Defensie (n=17) en het overige deel (per groep n≤8) werkt bij Detentie en/of Vreemdelingenbewaring, Koopvaardijpastoraat, Brandweer, Politie, Luchthavenpastoraat of Studentenpastoraat, of nog een ander werkveld (antwoordcategorie 'Anders, namelijk ...'). 74% van de respondenten is lid van beroepsvereniging VGVZ, waarvan 28% daarnaast lid is van een

Figuur 3

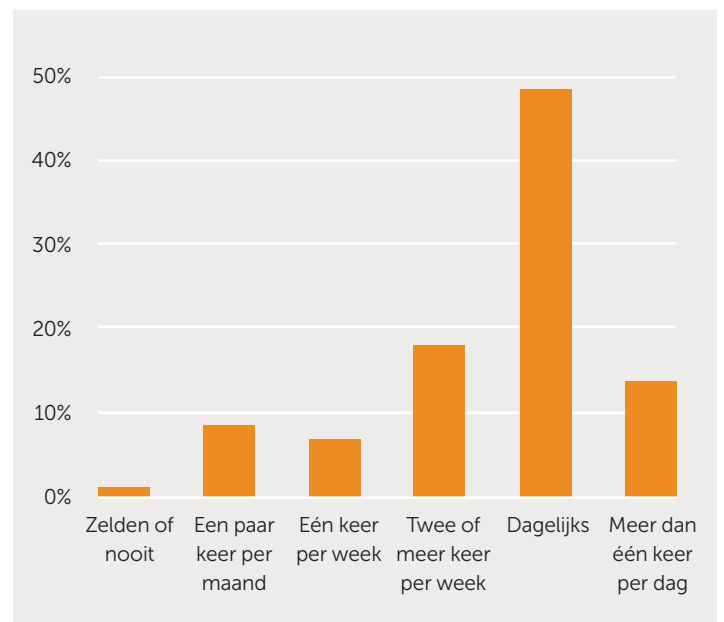
andere beroepsvereniging, zoals de Bond van Nederlandse Predikanten (BNP). 19% is niet lid van een beroepsvereniging. 72% van de respondenten is SKGV-geregistreerd geestelijk verzorger.

Geloof

Van de respondenten is 87% het er (volledig) mee eens dat zij hun best doen om hun geloof/levensbeschouwing mee te dragen in alle aspecten van hun leven. 85% ervaart God of het heilige in het leven, en 84% geeft aan het (volledig) eens te zijn met de stelling dat hun geloof/levensbeschouwing is wat werkelijk ten grondslag ligt aan hun gehele levenshouding. Een ruime meerderheid besteedt minstens één keer per dag tijd aan religieuze/spirituele privéactiviteiten zoals bidden, meditatie of studie (Figuur 4). Ruim de helft van de respondenten (55%) wil meer gevoed worden in geloof en geeft hier suggesties voor (n=84).

Deze suggesties zijn geclusterd, waarbij aangetekend moet worden dat antwoorden van sommige respondenten binnen meerdere categorieën vallen, waardoor het totaal aantal procenten hoger is dan 100. De categorieën zijn:

1. persoonlijke verdieping of bezinning, zoals rust, stilte, meditatie, dagelijks gebed of retraites (39%);
2. meer contact met anderen: gespreksgroepen, intervisie, meer contact met collega's (29%);
3. onderwijs of inhoudelijke verdieping, zoals cursussen, lezingen of zelfstudie (27%);
4. kerkdiensten/vieringen (6%);
5. anders/weet niet (17%).

Figuur 4

Zending

Evaluatie van zending

Een meerderheid ervaart de eigen zending als helpend (63%) en positief (73%), terwijl 7% de eigen zending als belemmerend en 4% deze als negatief ervaart (Tabel 1). Van de 15 respondenten (9%) die aangeven dat zending er niet toe doet in het werk, ervaren er zes de eigen zending als belemmerend en vier (ook) als negatief. Bijna de helft van de respondenten geeft aan zending nodig te hebben om zijn/haar werk goed uit te kunnen voeren (49%) en een ruime meerderheid van alle respondenten (64%) ervaart de zending als relevant voor zijn/haar werk (Tabel 2). Bij respondenten die hun zending als belemmerend of negatief ervaren liggen beide percentages aanzienlijk lager.

Voor wie en wanneer is zending relevant?

Er is gevraagd voor welke personen of instanties respondenten hun zending als relevant ervaren (Tabel 3). De respondenten ervaren hun zending in hun werk vooral als relevant voor zichzelf (85%), hun collega-predikanten/kerkelijk werkers in kerken (76%), hun eigen spiritualiteit (72%) en hun kerk of geloofsgemeenschap (72%). De minste relevantie wordt ervaren voor managers/bestuurders (39%), andere collega's dan geestelijk verzorgers of predikanten/kerkelijk werkers (40%) of voor brancheverenigingen (46%).

Behalve dat bekeken is voor wie/wat respondenten hun zending als relevant ervaren, is bekeken op welke momenten en bij welke aspecten van het werk zij hun zending als relevant ervaren (Tabel 4). Met name bij het voorgaan in een viering ervaren respondenten hun zending als relevant (93%). Daarnaast ervaart een grote groep zijn/haar zending als relevant bij het zegenen van een ander (77%), bidden met een ander (62%) en het voeren van gesprekken met een ander (48%). Bij verschillende items kiest een relatief groot aantal respondenten voor 'neutraal': ruim een derde. Het gaat dan om het begeleiden van een groepsgesprek, van een moreel beraad, van een niet-christelijk ritueel of het in gesprek zijn met een ander.

Door wie gezonden?

Er is gevraagd door wie de respondenten zich in hun werk gezonden weten, waarbij respondenten konden aangeven in hoeverre zij zich gezonden weten door God en/of Jezus en/of de Heilige Geest, en door de classis, synode of lokale gemeente van de Protestantse Kerk. 62% ervaart in zijn/haar werk gezonden te zijn door God en/of Jezus en/of de Heilige Geest. 39% ervaart gezonden te zijn door de Protestantse Kerk, en van deze groep ervaart ruim twee derde ook een zending door God en/of Jezus en/of de Heilige Geest. Van de respondenten is 14%

In mijn werk ervaar ik mijn zending als ...	volledig mee oneens	mee oneens	neutraal	mee eens	volledig mee eens
belemmerend	41%	36%	17%	5%	2%
negatief	48%	37%	11%	3%	1%
helpend	3%	5%	29%	48%	15%
positief	1%	5%	21%	52%	21%

Tabel 1. Ervaring van zending

	(volledig) mee eens	neutraal	(volledig) mee oneens
Mijn zending doet ertoe in mijn werk	76%	16%	9%
Mijn zending heb ik nodig om mijn werk goed uit te kunnen voeren	49%	27%	24%
Mijn zending is relevant in mijn werk	64%	26%	10%

Tabel 2. Rol zending in werk

het (gedeeltelijk) eens met de stelling dat zij wel ervaren dat ze gezonden zijn, maar niet precies weten door wie of wat; 4% van de respondenten geeft aan in het werk te ervaren dat zij niet gezonden zijn. Respondenten is gevraagd naar de motivatie om door de Protestantse Kerk gezonden te willen zijn (bijlage 2,

vraag 28). Een derde vindt zijn/haar zending belangrijk voor de kerk of lokale gemeente: het geeft inbedding in de kerk of geloofsgemeenschap. Daarnaast spelen voor ruim een kwart individuele dimensies een belangrijke rol (28%): zending is bijvoorbeeld belangrijk omdat het respondenten persoonlijk

In mijn werk ervaar ik mijn zending als relevant voor ...	deels/volledig mee eens	neutraal	deels/volledig mee oneens
... de brancheverenigingen (als VGVZ, SKGV)	46%	32%	22%
... mijzelf	85%	10%	6%
... mijn cliënten	56%	34%	10%
... mijn collega-geestelijk verzorgers	57%	25%	17%
... mijn collega-predikanten/kerkelijk werkers in kerken	76%	17%	7%
... mijn collega's, andere dan geestelijk verzorgers of predikanten/kerkelijk werkers	40%	40%	20%
... mijn kerk of geloofsgemeenschap	72%	17%	11%
... mijn managers/bestuurders	39%	33%	29%
... mijn spiritualiteit	72%	18%	10%
... mijn verbondenheid met God/het hogere	55%	23%	22%
... naasten van cliënten	56%	33%	11%

Tabel 3. Relevantie van zending: voor wie?

Mijn zending is relevant als ik ...	deels/volledig mee eens	neutraal	deels/volledig mee oneens
... bid met een ander	62%	17%	21%
... een ander zegen	77%	12%	11%
... een groepsgesprek begeleiden	34%	36%	31%
... een moreel beraad begeleiden	24%	37%	39%
... een niet-christelijk ritueel begeleiden	31%	37%	32%
... in gesprek ben met een ander	48%	35%	17%
... voorge in een viering	93%	5%	2%

Tabel 4. Relevantie van zending: op welke momenten?

een geestelijk thuis biedt. Verder is zending voor respondenten belangrijk vanwege de legitimatie van of steun in het werk als geestelijk verzorger (27%), of voor de inhoud van het pastorale werk/de geestelijke verzorging: deze respondenten achten hun zending van belang voor het daadwerkelijk uitoefenen van het pastorale werk in contact met cliënten (16%). Weinig respondenten geven aan dat hun zending niet of minder belangrijk voor hen is (7%).

Rolopvatting

Persoonlijke, confessionele en professionele rol

Wat rolopvatting betreft (Tabel 5), is er de meeste overeenstemming ten aanzien van de persoonlijke rol (Tabel 5): bijna alle respondenten zijn het erover eens dat begripvol zijn en luisteren naar de ander, de ander respecteren, accepteren en de gelegenheid

bieden zijn/haar verhaal te vertellen bij de rol van geestelijk verzorger hoort (percentages tussen 94 en 99%). Slechts 1 of 2% is het hier niet mee eens. Over de professionele rol is er eveneens veel overeenstemming: 72-88% van de respondenten is het ermee eens dat het behoort tot de rol van de geestelijk verzorger om de ander aan het denken te zetten, de ander te helpen zijn/haar eigen situatie van een afstand te bekijken, de ander inzicht te bieden in zijn/haar situatie en de ander te helpen. De minste overeenstemming is er bij de confessionele rol. Een ruime meerderheid ziet 'de ander verbinden met zijn/haar levensbeschouwelijke traditie' als horend bij de rol van geestelijk verzorger (82%). Dit ligt anders bij 'het brengen van het evangelie': 22% ziet dit als horend bij zijn/haar rol, 40% staat hier neutraal in, en een even groot deel is het er niet mee eens (39%). Een gemengd beeld is er ook bij 'de ander verbinden met God of een hogere macht' (Tabel 5).

Ik zie mijn rol als geestelijk verzorger als iemand die ...	deels/volledig mee eens	neutraal	deels/volledig mee oneens
persoonlijke rol			
... begripvol is naar de ander	94%	5%	2%
... de ander de gelegenheid biedt zijn/haar verhaal te vertellen	99%	-	1%
... de ander accepteert	98%	2%	1%
... de ander respecteert	98%	1%	2%
... luistert naar de ander	99%	-	1%
professionele rol			
... de ander aan het denken zet	88%	12%	1%
... de ander helpt zijn/haar eigen situatie van een afstand te bekijken	86%	13%	2%
... de ander inzicht biedt in zijn/haar situatie	83%	15%	2%
... de ander helpt	72%	24%	4%
confessionele rol			
... de ander het evangelie brengt	22%	40%	39%
... de ander verbindt met God of een hogere macht	38%	49%	13%
... de ander verbindt met zijn/haar levensbeschouwelijke traditie	82%	17%	2%

Tabel 5. Rolopvatting

Interlevensbeschouwelijke geestelijke verzorging

Een meerderheid van de respondenten neigt naar een universalistische visie in het verlenen van interlevensbeschouwelijke geestelijke verzorging: nagenoeg alle respondenten hebben een uitgesproken open houding ten aanzien van mensen met een duidelijk andere religieuze/levensbeschouwelijke oriëntatie dan zijzelf (99%). De grote meerderheid vindt ook dat hij/zij er moet zijn voor iedereen, ongeacht iemands religieuze/levensbeschouwelijke oriëntatie (97%) en vindt niet dat hij/zij hoofdzakelijk aanwezig is om zorg te verlenen aan mensen met eenzelfde religieuze/levensbeschouwelijke oriëntatie (94%). De meerderheid is het ook oneens (85%) met de stelling dat zij diepgaande zingevingsgesprekken het liefst voeren met mensen met eenzelfde religieuze/levensbeschouwelijke oriëntatie (85%). Meer dan driekwart van de respondenten ziet mogelijkheden om rituelen uit te voeren over de grenzen van de eigen religieuze/levensbeschouwelijke oriëntatie heen (81%) en geeft aan rituelen niet alleen met mensen met eenzelfde religieuze/levensbeschouwelijke oriëntatie uit te willen voeren (86%). Over twee andere stellingen bestaat echter meer verschil van mening. 55% is het eens met de

stelling dat het voor het voeren van gesprekken niet uitmaakt of de geestelijk verzorger tot eenzelfde religieuze/levensbeschouwelijke oriëntatie als de gesprekspartner behoort of tot een andere, terwijl 28% het hiermee oneens is. 18% heeft geen duidelijke mening. Ook over het 'in een gesprek met mensen met een andere religieuze/levensbeschouwelijke oriëntatie graag naar voren brengen van de eigen religieuze/levensbeschouwelijke oriëntatie' bestaat verschil van mening: 43% brengt de eigen oriëntatie niet graag naar voren, terwijl 13% aangeeft dit wel graag te doen. Een relatief groot gedeelte van de respondenten heeft hierover geen duidelijke mening (44%).

Werkzaamheden

In de enquête is gevraagd aan welke activiteiten de respondenten de meeste tijd besteden, inclusief eventuele voorbereidingstijd. Daarnaast is gevraagd welke van deze activiteiten hen de meeste vreugde in het werk geven (Tabel 6).

Respondenten konden in de enquête maximaal vier activiteiten aanvinken en ongeveer 85% van de respondenten heeft dit gedaan. De overige 15%

activiteit	respondenten dat hier de meeste tijd aan besteedt	respondenten dat deze activiteit de meeste vreugde geeft
contact met vrijwilligers	17%	16%
deelname aan/begeleiden van ethisch beraad	20%	34%
e-mails/administratie bijhouden	41%	0%
activiteiten met/voor een doelgroep organiseren en uitvoeren	37%	36%
groeps gesprekken begeleiden	49%	62%
individueel gesprek voeren met cliënt/pastorant	98%	97%
overleg met collega's/bestuurders	44%	28%
persoonlijke ritueelbegeleiding	7%	21%
schrijven van artikelen/nieuwsbrief	10%	12%
voorgaan in vieringen	69%	69%
voorgaan in rouw- en/of trouwdiensten	8%	25%

Tabel 6. Activiteiten geestelijk verzorgers

is voor de verdere analyse van dit onderdeel niet meegenomen. De meeste tijd wordt besteed aan het voeren van individuele gesprekken met een cliënt/pastorant (98%), gevolgd door het voorgaan in vieringen (69%) en het begeleiden van groeps-gesprekken (49%). Deze activiteiten zijn eveneens de activiteiten waaraan de meeste respondenten vreugde beleven: het voeren van individuele gesprekken (97%), het voorgaan in vieringen (69%) en het begeleiden van groepsgesprekken (62%). Voor 41% van de respondenten geldt dat het bijhouden van e-mails en administratie een activiteit is waar de meeste tijd aan wordt besteed, terwijl geen enkele respondent dit heeft aangevinkt als activiteit die vreugde oplevert.

Relatie met Protestantse Kerk

Kerkbezoek

Van de respondenten gaat 80% regelmatig naar de kerk of een andere religieuze/spirituele bijeenkomst: 10% gaat meerdere keren per week, 35% eenmaal per week, 36% een paar keer per maand. Het overige deel van de respondenten gaat een paar keer per jaar (17%) of eenmaal per jaar of minder (2%).

Verbondenheid

De helft van de respondenten ervaart een sterke tot zeer sterke verbondenheid met de Protestantse Kerk (50%), 49% ervaart een gemiddelde tot matige verbondenheid en 1% geeft aan geen verbondenheid te ervaren.

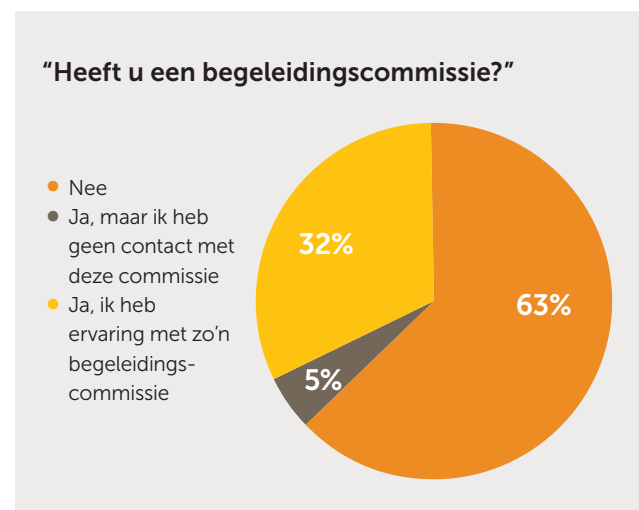
Respondenten is gevraagd om een eigen omschrijving te geven van hun verbondenheid met de Protestantse Kerk, waarbij benoemd werd dat ook gedacht kon worden aan een lokale gemeente (bijlage 2, vraag 38). 173 respondenten hebben de vraag beantwoord en deze antwoorden zijn gecategoriseerd, waarbij sommige antwoorden in meerdere categorieën vallen. 56% van de 173 respondenten omschrijft een verbondenheid met een (lokale) gemeente. 20% noemt: het zich thuis voelen in een bepaalde traditie of stroming. Minder dan 10% beschrijft verbondenheid als iets negatiefs of lastigs of stelt dat de verbondenheid is afgenomen. 15% van de totale groep respondenten benoemt expliciet geen of weinig verbondenheid met de (landelijke) Protestantse Kerk te ervaren. Als wordt gekeken naar de tevredenheid met de verbondenheid met de Protestantse Kerk, dan is 43% tevreden tot zeer tevreden. De helft van de respondenten is soms tevreden, soms ontevreden (51%) en 7% is ontevreden tot zeer ontevreden,

van wie twintig personen geen toelichting gaven op hun antwoord. De resterende antwoorden (n=80) zijn verder geanalyseerd en gecategoriseerd (voor een overzicht: bijlage 2, vraag 40). De grootste groep (n=48) geeft aan iets te missen aan betrokkenheid, verbondenheid, voeding of aansluiting. Daarnaast worden inhoudelijke bezwaren, zoals onvrede over de koers of visie van de Protestantse Kerk, door een aantal respondenten genoemd (n=16).

71% van de respondenten geeft aan wel eens uitgenodigd te zijn door de landelijke Protestantse Kerk, of een lokale gemeente daarvan, om iets te vertellen over het werk en de eigen expertise. De respondenten hebben op verschillende manieren en bij verschillende gelegenheden iets gedeeld: via een lokaal kerkblad, in diensten en vieringen, op thema-avonden, maar ook bij scholen, op landelijke dagen (bijvoorbeeld de Landelijke Pastorale Dag), bij een lokale kerkenraad, maar ook bij een classis, een begeleidingscommissie of een moreel beraad. Ook wat de thema's betreft is er veel variatie: van vertellen over de inhoud van het eigen werk, tot het inhoudelijk bespreken van ethische thema's zoals voltooid leven, euthanasie, orgaandonatie. Maar ook over de interreligieuze dialoog, over het omgaan met rituelen en symbolen, over geloofsbeleving en ziek-zijn, of meer algemeen over zingeving.

Begeleidingscommissie

De kerkorde stelt dat respectievelijk predikanten en kerkelijk werkers met een bijzondere opdracht begeleid worden door een begeleidingscommissie. In de praktijk gaat het hier meestal om geestelijk verzorgers. 63% van de respondenten heeft geen begeleidingscommissie (Figuur 5).

Figuur 5

32% heeft een begeleidingscommissie en hier contact mee, en 5% heeft een begeleidingscommissie maar hier geen contact mee.

Respondenten die binnen de gezondheidszorg werken verschillen hier nauwelijks van geestelijk verzorgers in andere sectoren.

Van de respondenten die wél contact hebben met een begeleidingscommissie heeft bijna de helft vaker dan eenmaal per jaar contact (49%). Nog eens 31% heeft jaarlijks contact, en 20% heeft eenmaal per twee jaar of nog minder frequent contact. Aan de respondenten die ervaring hebben met een begeleidingscommissie (n=55) is gevraagd in welke behoefte(n) deze commissie voorziet. De antwoorden zijn in vier categorieën en een restcategorie ingedeeld (voor een overzicht en details: bijlage 2, vraag 44), waarbij antwoorden van respondenten in meerdere categorieën konden vallen:

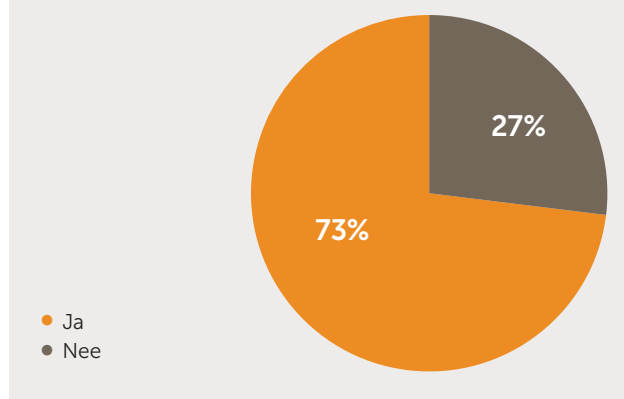
- behoeften op sociaal vlak (zoals het versterken van verbinding met de kerk, behoefte aan contact, aan wederzijdse interesse) (n=29);
- behoefte aan expertise (zoals de behoefte aan een sparringpartner, behoefte aan pastorale ondersteuning) (n=27);
- behoeften van praktische aard (zoals het leveren van vrijwilligers, het organiseren van activiteiten) (n=5);
- voorziet niet in een behoefte en/of negatieve ervaringen met deze commissie (n=6).

Aan alle respondenten die ervaring hebben met een begeleidingscommissie is tevens gevraagd welke dingen zij graag anders zouden zien in hun relatie tot de begeleidingscommissie (bijlage 2, vraag 45). In totaal hebben 44 respondenten suggesties gegeven, die in dezelfde categorieën zijn ingedeeld als hierboven, maar met toevoeging van de categorie 'Nee, ik ben tevreden' (n=17). Van de overige respondenten die wel een suggestie geven, heeft de grootste groep behoefte aan een verandering op het sociale vlak of op het gebied van expertise (n=18). Ze noemen bijvoorbeeld de behoefte aan intensiever of frequenter contact of meer betrokkenheid, maar ook de behoefte aan een meer inhoudelijke of pastorale ondersteuning.

Werkgroepen categoriaal pastoraat

De dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk heeft werkgroepen categoriaal pastoraat onder haar verantwoordelijkheid. Bijna driekwart van de respondenten geeft aan de werkgroep, die hoort bij hun sector, niet te kennen (73%; zie Figuur 6 en Tabel 7). 19% van de geestelijk verzorgers die werkzaam zijn in de gezondheidszorg kent de Werkgroep Pastoraat & Gezondheidszorg,

"Kent u de werkgroep van de dienstenorganisatie (van de Protestantse Kerk in Nederland) die bij uw sector hoort?"

Figuur 6

terwijl 88% van de respondenten werkzaam bij de Krijgsmacht de Werkgroep Kerk & Krijgsmacht kent. Wat betreft de overige werkgroepen gaat het om (te) kleine aantallen respondenten om daar een valide uitspraak over te kunnen doen.

Bijna de helft van de respondenten die bekend is met een van deze werkgroepen, heeft geen uitgesproken mening als hun wordt gevraagd in hoeverre ze tevreden of ontevreden zijn (45%). 34% is tevreden tot zeer tevreden en 21% is ontevreden tot zeer ontevreden.

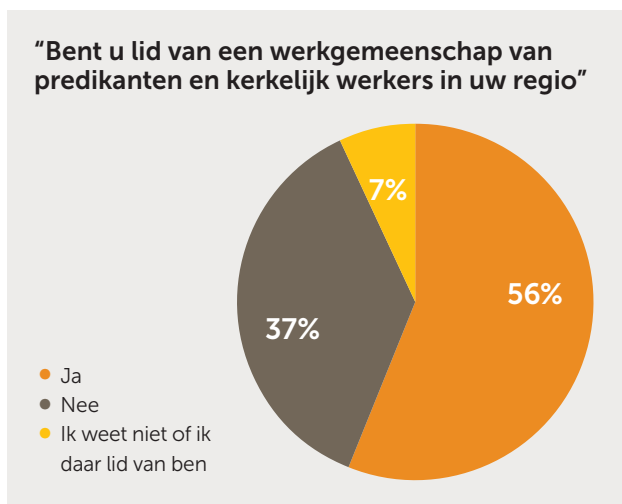
Van de 47 respondenten die bekend zijn met een van de werkgroepen hebben 41 respondenten aangegeven wat zij positief of minder positief vonden aan deze werkgroep (bijlage 2, vraag 49). 21 respondenten noemen enkel de minder positieve punten, waarbij gebrek aan betrokkenheid, steun of contact het vaakst wordt genoemd (17 keer). Anderen noemen gebrek aan inhoudelijke input, expertise of aansluiting, of geven andere kritiek van inhoudelijke of praktische aard. 15 respondenten benoemen enkel wat zij positief vinden aan de werkgroep. Het vaakst worden hier de betrokkenheid, steun en contact genoemd (12 keer). Verder worden vooral de expertise, steun en inhoudelijke input positief gewaardeerd.

Aan respondenten die bekend zijn met een werkgroep is eveneens gevraagd welke kansen deze werkgroep naar hun idee zou moeten oppakken. Door 38 respondenten zijn hiervoor suggesties gedaan (bijlage 2, vraag 50). Het vaakst noemen zij het versterken van de verbinding tussen de Protestantse Kerk en geestelijk verzorgers als kans (n=19). Daarnaast noemen meerdere respondenten (n=13) de inhoudelijke bijdrage aan de ontwikkeling

van expertise als kans. Een klein aantal respondenten noemt het behartigen van de belangen van geestelijk verzorgers via de werkgroepen en het beter netwerken of samenwerken als kansen.

Classis en werkgemeenschap

86% van de respondenten is geen lid van een classicale vergadering in zijn/haar regio, 8% weet niet of hij/zij lid is en 6% geeft aan lid te zijn. Meer dan de helft van de respondenten (56%) is lid van een werkgemeenschap van predikanten en kerkelijk werkers in de regio (Figuur 7). 37% is geen lid en de overige respondenten weten niet of ze er lid van zijn. Bijna de helft van de respondenten die lid zijn van een werkgemeenschap is (zeer) tevreden met het functioneren ervan (48%). Een ander groot deel is niet uitgesproken tevreden of ontevreden (42%) en 9% is (zeer) ontevreden over het functioneren. 83 respondenten die lid zijn van een werkgemeenschap, hebben aangegeven wat zij positief en minder positief vonden aan de werkgemeenschap (bijlage 2, vraag 53). 57 respondenten benoemen positieve punten, waarbij zij betrokkenheid, steun, contact, de informatievoorziening vanuit de kerk en de inhoudelijke bijdrage het vaakst benoemen. 53 respondenten benoemen minder positieve punten, zoals gebrek aan aansluiting, praktische bezwaren, gebrek aan belangstelling, betrokkenheid

Figuur 7

of contact, of het ontbreken van een inhoudelijke bijdrage. Voor een deel zijn dit respondenten die ook positieve punten hebben benoemd. Er zijn praktische bezwaren om deel te nemen (n=17), zoals werkdruk of moment op de dag dat de werkgemeenschap plaatsvindt. Verschillende respondenten ervaren daarnaast een gebrek aan aansluiting (n=30). In het laatste geval noemen zij dat er in de werkgemeenschap voor hen minder relevante thema's worden besproken en/of dat deze zich vooral met 'binnenkerkelijke issues' bezighoudt.

werkgroep	aantal respondenten behorend tot deze werkgroep	aantal respondenten bekend met deze werkgroep	percentage respondenten bekend met deze werkgroep
Wergroep Pastoraat & Gezondheidszorg	137	26	19%
Wergroep Kerk & Krijgsmacht	17	15	88%
Wergroep Justitiepastoraat	5	3	60%
Wergroep Koopvaardijpastoraat	2	2	100%
Stichting Protestants Luchthavenpastoraat	1	0	0%
Wergroep Studentenpastoraat	1	1	100%
Wergroep Binnenvaartpastoraat	0	n.v.t.	n.v.t.
Wergroep Dovenpastoraat	0	n.v.t.	n.v.t.
Geen bestaande werkgroep/werkv. onbekend	11	n.v.t.	n.v.t.
Totaal aantal	174	47	-

Tabel 7. Werkgroepen: verdeling en bekendheid

Overige netwerken

Op de vraag aan welke netwerken/activiteiten respondenten eventueel (nog meer) zouden willen deelnemen, reageren zij verdeeld. De meerderheid heeft geen belangstelling voor een (boven)regionaal netwerk voor geestelijk verzorgers met een zending vanuit de Protestantse Kerk (57%). 43% heeft hier wel belangstelling voor. 71% heeft geen belangstelling voor een (boven)regionaal netwerk bestaand uit zowel gemeentepredikanten/kerkelijk werkers als geestelijk verzorgers met een zending vanuit de Protestantse Kerk, terwijl 29% hier wel belangstelling voor heeft. Voor een jaarlijks symposium georganiseerd door en voor geestelijk verzorgers uit de Protestantse Kerk heeft 70% belangstelling. Naast concrete thema's zoals voltooid leven, euthanasie en rituelen noemen meerdere respondenten te willen nadenken over de positie van geestelijk verzorgers. Zij refereren dan aan hun positie binnen de kerk en in relatie tot gemeentepredikanten en kerkelijk werkers, maar ook binnen (seculiere) contexten.

Toekomstige relatie met Protestantse Kerk

Veel respondenten (n=151) hebben suggesties gedaan hoe de Protestantse Kerk de komende vijf jaar zou kunnen bijdragen aan een goede beroepsuitoefening van door haar gezonden geestelijk verzorgers (bijlage 2, vraag 60). De antwoorden konden in meerdere categorieën vallen. Bijna de helft van de respondenten (n=70) noemt het versterken van de verbinding tussen geestelijk verzorgers en de Protestantse Kerk. Zij denken dan aan het verbeteren van de communicatie vanuit het kerkverband naar geestelijk verzorgers, en ze uiten behoefte aan contact. Ook zouden zij graag willen dat de Protestantse Kerk een klankbordfunctie gaat krijgen. Verder uiten respondenten de behoefte aan een inhoudelijke bijdrage vanuit de Protestantse Kerk, wat betreft expertiseontwikkeling en het onderwijs-/scholingsaanbod (n=33). Bezinning op de positie en rol van de geestelijk verzorger noemen zij ook regelmatig (n=27). In het laatste geval gaat het bijvoorbeeld over de positie van geestelijk verzorgers ten opzichte van gemeentepredikanten, maar ook over het verschil tussen geestelijk verzorgers met een hbo- of universitaire achtergrond.

Implicaties

Beleidsstrategie

Voordat we in dit hoofdstuk dieper ingaan op de beleidsaanbevelingen, is het zinvol kort stil te staan bij de vier componenten van een beleidsstrategie: doel, werkveld, rol en werkwijze (Licht & Nuiver,

2006). Deze helpen om scherp te houden waar de aanbevelingen over (dienen te) gaan, wat hierin de rol is van de kerk, en waar zij belegd dienen te worden. De beleidscomponenten fungeren daarmee als een meetlat waarlangs de aanbevelingen geformuleerd en getoetst kunnen worden op hun effectiviteit en consistentie.

Doel: wat wil de Protestantse Kerk?

Deze component resoneert met de visienota van de Protestantse Kerk: wat is de missie, wat zijn de langetermijndoelen, en welke kortetermijndoelen kunnen hieruit afgeleid worden? Het beleid met betrekking tot categoriaal pastoraat wordt mede bepaald door de (langetermijn)missie van de Protestantse Kerk:

De dienstenorganisatie draagt bij aan een toekomstgerichte kerk: betrokken op God, elkaar en de wereld. Zij ondersteunt lokale gemeenten, andere kerkplekken, classes en het geheel van de Protestantse Kerk als vindplaats van geloof, hoop en liefde (Protestantse Kerk, 2021b).

Om toekomstgericht kerk te zijn te midden van 17 miljoen Nederlanders, op allerlei plekken binnen en buiten de kerkelijke kaders, om aanwezig te zijn 'tot in de haarvaten van de samenleving' via professionele pastorale zorg, vervult categoriaal pastoraat vanzelfsprekend een speciale rol (Protestantse Kerk, 2021a). Geestelijk verzorgers hebben immers ervaring met buitenkerkelijke doelgroepen en zijn experts in het leggen van verbinding, in het maken van een vertaalslag, en in betekenisvol aanwezig zijn. Het stevig inbedden van categoriaal pastoraat in de breedte van het mozaïek van kerkplekken is dan ook een van de speerpunten in het beleidskader van de dienstenorganisatie de komende jaren. Dit is een duidelijke ommezwaai ten opzichte van de praktijk in voorgaande jaren, waarbij categoriaal pastoraat enigszins onderbelicht bleef in het grotere geheel of beleid vooral financieel gedreven was.

Kortgezegd is het doel sinds 2019 om categoriaal pastoraat (of geestelijke verzorging) sterker te verbinden met de kerk en vice versa, en zo een wisselwerking te creëren die vrucht draagt in het groeiende mozaïek van kerkplekken. Dit betekent vanuit de kerk bezien dat zij vanuit haar bovengenoemde missie te midden van 17 miljoen Nederlanders meer betrokkenheid en reflectie toont op het werkveld van protestantse geestelijke

verzorging en zich bezint samen met het werkveld op maatschappelijke theologische vraagstukken die hieruit volgen. Andersom betekent het tevens dat geestelijk verzorgers hun *best practices* willen en kunnen inzetten ten behoeve van de vitaliteit van de kerk in al haar vormen.

Werkveld: waar gaat de Protestantse Kerk over?

Het beleidsterrein waarin dit rapport inzicht verschaft en waarbinnen nieuw beleid ontwikkeld moet worden, spitst zich toe op protestantse geestelijke verzorging, of specifiek: geestelijke verzorging verleend door geestelijk verzorgers met een zending vanuit de Protestantse Kerk. Hun werkvelden zijn: Justitie, waaronder ook Brandweer en Politie vallen, Defensie, allerlei zorgcontexten, en categoriaal pastoraat onder studenten, mensen met een auditieve beperking, varenden, en reizigers. Hierbij is in eerste instantie het te ontwikkelen beleid gericht op de werkers in het veld, ofwel de predikanten en kerkelijk werkers met een bijzondere opdracht van de Protestantse Kerk. In tweede instantie draagt de kerk ook haar verantwoordelijkheid als getuige van hoop in deze wereld om zorg te dragen voor de categoriale doelgroepen aan wie geestelijk verzorgers zorg en/of ondersteuning verlenen. Van belang is om deze definitie van het werkveld, en inherent hieraan de problemen die hierin gesignaleerd zijn in het behoefteonderzoek, verder te toetsen bij het werkveld en zo mogelijk bij te stellen.

Rol: welke erkende positie en functie heeft de Protestantse Kerk?

De kerk wordt door de overheid erkend als zendende instantie; door respondenten uit bovenstaand onderzoek wordt de binding met de kerk onder andere ingegeven door het belang dat zij hechten aan hun zending en de protestantse geloofstraditie waarin zij staan. Als zodanig heeft de kerk dus een erkende positie als zendende instantie en fungeert zij als belangrijke geloofsbasis voor predikanten en kerkelijk werkers die buiten de gemeente werken. Daarnaast heeft de kerk van oorsprong altijd een sociale rol in de samenleving gehad als hoeder van normen en waarden, het omzien naar de (arme) medemens door middel van diaconaat en liefdadigheid, maar ook in de ontwikkeling van het onderwijs, de zorg en onze democratische rechtsstaat (Van Dam, 2019). Dienstbaarheid ligt in het wezen van de kerk opgesloten en hierin vervult zij een maatschappelijke taak. Tegelijkertijd verschuift de rol van de kerk in een sterk geseclariseerde samenleving steeds meer

naar de marge en moet zij zich op die verschuiving voortdurend bezinnen. Deze beweging manifesteert zich ook in het domein van geestelijke verzorging, waar al eerder in dit onderzoek werd geconstateerd dat dit al lang niet alleen meer het exclusieve domein is van kerkelijke professionals, maar ook van geestelijk verzorgers met andere zendingen of zonder zending, of andere professionals in sociaal domein en zorg.

Werkwijze: hoe gaat de Protestantse Kerk te werk?

Een niet te vergeten aspect in een beleidsstrategie is de uitvoeringsfase: op welke manier worden de doelen bereikt en via welke vorm van beïnvloeding? Ook is het belangrijk om van tevoren af te stemmen welke eisen en randvoorwaarden gelden met betrekking tot de uitvoering (Licht & Nuiver, 2006). In deze strategische fase van beleid is het wellicht te vroeg om al een concrete aanpak te formuleren, maar de contouren van de werkwijze kunnen wel worden bepaald. Voorop staat dat een interactieve beleidsstrategie de voorkeur heeft, waarbij de kerk op proactieve(re) wijze de interactie met het werkveld aangaat. Dit sluit aan bij bovengenoemd doel van categoriaal pastoraat om de wederkerige relatie tussen de kerk en het werkveld te versterken, en hierin waar mogelijk samen met het werkveld op te trekken.

Aanbevelingen

Aansluitend bij de in dit rapport beschreven resultaten, de eerder onderzochte behoefte onder gemeentepredikanten (aanbeveling 1, Protestantse Kerk, 2021b), het ambtsrapport van de Protestantse Kerk (aanbeveling 2, Protestantse Kerk, 2020) en bovenstaande beleidsstrategie heeft het 'Team Bovenlokaal kerk-zijn' de volgende aanbevelingen.

1. Geloofsvoeding: onderzoek de behoefte aan geloofsvoeding onder geestelijk verzorgers verder en in hoeverre hieraan tegemoetgekomen kan worden.

Dit onderzoeksrapport laat zien dat meer dan de helft van de respondenten (55%) meer gevoed wil worden in geloof en hier tevens suggesties voor geeft (n=84). Hierbij lijkt hun eigen spiritualiteit in verband te staan met het belang dat zij hechten aan hun zending. Deze behoefte aan geestelijke voeding correspondeert met de resultaten uit een peiling onder gemeentepredikanten uit 2020. In paragraaf 3.4 uit het Beleidskader wordt hieraan gerefereerd (Protestantse Kerk, 2021a). Zo blijkt dat gemeentepredikanten en kerkelijk werkers onder

andere meer ondersteuning willen bij de 'zachtere' aspecten van het predikantschap, zoals 'rond de verhouding tot de gemeente, geestelijke steun, loopbaanperspectief en het vasthouden van vitaliteit en geestelijk elan' (Idem, p. 13).

Uit bovenstaande blijkt dat de behoefte aan geloofsvoeding sterk leeft onder zowel geestelijk verzorgers als gemeentepredikanten van de Protestantse Kerk, en dat dit meer aandacht heeft. Een breed gedragen visie op geloofsvoeding met verschillende accenten voor geestelijk verzorgers en gemeentepredikanten moet ontwikkeld worden, waarbij aansluiting gezocht wordt met de afdeling Vitale Roeping van de dienstenorganisatie. Hoe precies de behoefte aan geloofsvoeding verder gedefinieerd moet worden, en hoe hier mogelijk aan tegemoetgekomen kan worden, is daarbij onderwerp voor nader onderzoek.

Werkwijze. Er wordt geadviseerd om in het vervolgproces met focusgroepen te werken. Dit is een vorm van kwalitatief onderzoek, waarbij gesprekken worden gevoerd met geestelijk verzorgers uit de breedte van het veld die een productieve bijdrage willen leveren aan het beleid van de Protestantse Kerk. Budgetteer externe ondersteuning en onderzoek of deelname hieraan voor geestelijk verzorgers geaccrediteerd kan worden.

Actoren. Dienstenorganisatie, adviseurs geestelijke verzorging van de generale synode, werkgroepen categoriaal pastoraat, deelnemende geestelijk verzorgers, onderzoekers Protestantse Theologische Universiteit.

2. Zending: verricht vervolgonderzoek naar en ontwikkel een beleidsvisie op het belang van de protestantse zending, met speciale aandacht voor de invulling van deze zending (de kerkelijke band) en de eigen geloofsvoeding (in relatie tot aanbeveling 1), met bijzondere aandacht voor geestelijk verzorgers.

Uit de enquête is gebleken dat 73% van de respondenten de zending als positief ervaart en 63% als helpend. Volgens 76% doet de zending ertoe, met name voor zichzelf, hun collega's in de kerk, hun eigen spiritualiteit en hun kerk/geloofsgemeenschap. Echter, een grondige

bezinning op het belang van de kerkelijke zending en op welke manieren deze ingevuld kan worden, zodat geestelijk verzorgers zich hierdoor daadwerkelijk gedragen weten in hun werk, heeft meer aandacht vanuit de Protestantse Kerk. Het functioneren van de begeleidingscommissie is daar een aspect van (zie volgende aanbeveling).

Een visie op het belang van de protestantse zending van geestelijk verzorgers zou de Protestantse Kerk tevens een betere onderhandelingspositie geven in het krachtenveld van geestelijke verzorging.

De kerk dient hier positie in te nemen als grote, zendende instantie. Wat is bijvoorbeeld de meerwaarde van een protestantse zending en ambt nu precies, bijvoorbeeld ten opzichte van de sterk groeiende RING-GV (Raad Institutioneel Niet Gezonden Geestelijk Verzorgers)? Eerder onderzoek van Huijzer (2017) over de 'Binnenkant van het ambt' bood al een voorzichtig antwoord op deze vraag. De resultaten uit dit rapport ondersteunen diens conclusie dat zending en ambt vaak van groot belang zijn voor de geestelijk verzorger met een zending vanuit de Protestantse Kerk. De ontwikkeling van een beleidsvisie op protestantse zending, inclusief meerwaarde ten opzichte van andere partijen in het veld, is tevens relevant voor de Protestantse Theologische Universiteit, in het licht van de werving van studenten geestelijke verzorging die een kortere opleiding tot geestelijk verzorger zonder ambt elders kunnen volgen.

Bij dit vraagstuk naar de meerwaarde en invulling van de zending is het van belang om aan te sluiten bij het bredere gesprek over het ambt dat momenteel wordt gevoerd binnen de Protestantse Kerk. De stem van de categoriale predikanten en kerkelijk werkers kan de ambtsvisie, die momenteel redelijk binnenkerkelijk georiënteerd is, juist verrijken. Het ambt manifesteert zich in de bijzondere opdracht, in de zending, en de vrijplaats die dit biedt aan predikanten binnen instellingen en in de thuissituatie. Vanzelfsprekend roept dit allerlei vragen op die zich begeven op snijvlakken, bijvoorbeeld wanneer een geestelijk verzorger zowel ambtsdrager als ambtenaar is. De geestelijk verzorger moet hierin steeds positie kiezen. Hoe kan de kerk in haar ambtsvisie 'Geroepen en gezonden' (Protestantse Kerk, 2020) ook dit spanningsveld erkennen en het ambt van haar predikanten met bijzondere opdracht borgen? Hoe verhoudt dit zich tot kerkelijk werkers met bijzondere opdracht? Een bijkomend aspect van de bezinning op de zending is hoe de zending door gemeente-predikanten wordt ervaren. Vergelijkend onderzoek hiernaar zou licht kunnen werpen op de vraag of het belang van de zending op dezelfde momenten

wordt ervaren en waar de verschillen liggen tussen gemeentepredikanten en predikanten met een bijzondere opdracht. Daarin zou bijvoorbeeld verder kunnen worden uitgediept hoe in pastoraat (binnen de christelijke gemeenschap of als geestelijke verzorging buiten de christelijke gemeenschap) gezonden predikanten en kerkelijk werkers daar kunnen zijn waar de Geest leidt 'en Jezus zich laat vinden (...), binnen en buiten de kerkelijke kaders' (Protestantse Kerk, 2021a, p. 18). Vragen die hierbij gesteld moeten worden zijn: hoe wordt er binnen andere geledingen van de kerk gekeken naar de rol van categoriaal pastoraat in het vervullen van deze roeping? Wat ligt er binnen de mogelijkheden van de kerk qua verbinding, reflectie en uitwisseling? Hoe verschilt de positie van de predikant met bijzondere opdracht en in hoeverre komt dit overeen met dat van gemeentepredikanten?

Werkwijze en actoren. Zie aanbeveling 1 met toegevoegd aan de actoren: de Coördinatiegroep Ambt.

3. Begeleidingscommissie: geef een andere invulling en een handreiking tot verdieping aan het functioneren van begeleidingscommissies.

Volgens de kerkorde dient een begeleidingscommissie ingesteld te worden wanneer geestelijk verzorgers een zending vanuit de Protestantse Kerk ontvangen. Uit de enquête is echter gebleken dat 63% van de geënquêteerde geestelijk verzorgers geen begeleidingscommissie heeft. 5% heeft een begeleidingscommissie maar heeft er geen contact mee.

Een van de speerpunten van kerkelijk beleid met betrekking tot categoriaal pastoraat is dat geestelijk verzorgers zich gedragen weten door hun zending en dat deze zending ook invulling krijgt (zie aanbeveling 2). Hoewel 43% procent van de respondenten aangeeft tevreden te zijn met de verbondenheid met de Protestantse Kerk, geeft de helft van de respondenten aan dat zij soms tevreden, soms ontevreden zijn, en 7% is ontevreden tot zeer ontevreden. Redenen hiervoor zijn dat men iets mist aan betrokkenheid, verbondenheid, voeding of aansluiting. Ook de behoefte aan inhoudelijke of pastorale ondersteuning wordt genoemd.

De resultaten uit dit onderzoek lijken erop te duiden dat de huidige vorm van de begeleidingscommissie niet voorziet in bovengenoemde behoeften van geestelijk verzorgers, ofwel omdat deze onvoldoende aansluit op hun wensen ofwel omdat

er überhaupt geen sprake is van contact tussen kerk en geestelijk verzorger, althans niet in de vorm van een begeleidingscommissie. Gezien de wens van zowel de Protestantse Kerk als de oproep van respondenten tot meer verbondenheid dient hier verandering in te komen.

Werkwijze en actoren. Dankzij de diversiteit qua categoriale werkterreinen en de complexiteit ervan is een oplossing niet direct voorhanden. Het is daarom nodig dat er dieper onderzoek gedaan wordt naar een andere invulling (werkwijze en actoren: zie voorgaande aanbevelingen) en een handreiking tot verdieping aan het functioneren van begeleidingscommissies. Ook hiervoor geldt de noodzaak tot externe ondersteuning.

4. Communicatie: verbeter de landelijke communicatie met geestelijk verzorgers uit het categoriaal pastoraat en laat hierbij de werkgroepen categoriaal pastoraat actiever opereren in hun relatie tot het werkveld.

Bijna de helft van de respondenten geeft aan dat de verbinding tussen geestelijk verzorgers en de Protestantse Kerk verbeterd kan worden. Ze noemen daarbij onder andere dat de informatievoorziening verbeterd moet worden vanuit de landelijke kerk. Op deze wijze kan via goede communicatielijnen aan de relatie met het werkveld worden gewerkt. Zo kunnen geestelijk verzorgers zich meer onderdeel van de kerk voelen en krijgen zij de mogelijkheid tot participatie. De behoefte aan een klankbordfunctie door de kerk kan verder proactief (of proactiever) worden opgepakt door de werkgroepen categoriaal pastoraat, die in zekere mate deze rol nu al vervullen. Het voorstel is dan ook dat de landelijke kerk erop toeziet dat er – onder condities van de AVG – een actuele database wordt aangelegd van geestelijk verzorgers, zodat de predikanten en kerkelijk werkers in het categoriaal pastoraat benaderd kunnen worden met een speciale nieuwsbrief en/of andere communicatiemiddelen. Deze database moet tevens leiden tot een betere communicatielijnen vanuit de classes, classispredikanten en werkgemeenschappen, die bijvoorbeeld met de geestelijk verzorgers in hun regio in contact willen komen en andersom. Ook moeten de verschillende werkgroepen categoriaal pastoraat hun vindbaarheid, zichtbaarheid en betrokkenheid vergroten op hun werkvelden en hun rol als klankbord verder ontwikkelen.

Werkwijze. Binnen de diverse afdelingen van de dienstenorganisatie wordt gewerkt aan een actuele database en wordt een communicatieplan bedacht. Ook wordt samengewerkt met onderstaande actoren om hun vindbaarheid en betrokkenheid te vergroten.

Actoren. Dienstenorganisatie, werkgroepen categoriaal pastoraat, adviseurs geestelijke verzorging van de generale synode, classes en classispredikanten.

5. Expertise: verbeter de mogelijkheden voor expertiseontwikkeling bij geestelijk verzorgers en versterk daarbij kansen voor wederkerigheid tussen het werkveld en kenniscentra van de kerk.

Respondenten geven aan dat zij behoefte hebben aan een inhoudelijke bijdrage vanuit de Protestantse Kerk wat betreft expertiseontwikkeling en het scholingsaanbod (n=33). Bezinning op de positie en rol van de geestelijk verzorger noemen zij ook regelmatig (n=27). In het laatste geval gaat het bijvoorbeeld over de positie van geestelijk verzorgers ten opzichte van gemeentepredikanten, maar ook over het verschil tussen geestelijk verzorgers met een hbo- of universitaire achtergrond. Dit laatste thema raakt aan de eerdergenoemde ambtsdiscussie die momenteel plaatsvindt binnen de Protestantse Kerk, en onderstreept het belang van het ontwikkelen van een visie op de protestantse zending en om hierin samen op te trekken met de Coördinatiegroep Ambt (aanbeveling 2).

Ten aanzien van scholing en verdieping heeft het de aanbeveling om samen met de Protestantse Theologische Universiteit te onderzoeken hoe er een scholingsaanbod aangeboden kan worden aan geestelijk verzorgers uit diverse pastoraten, bijvoorbeeld op het terrein van een van de vijf bovenstaande aanbevelingen. Daarnaast is het goed als er gezocht wordt naar kansen om wederkerigheid tussen het werkveld en kenniscentra van de kerk te benutten. Een dergelijke kans zou bijvoorbeeld een terugkerende conferentie kunnen zijn, georganiseerd door de Protestantse Kerk met input vanuit onder meer de Protestantse Theologische Universiteit. Daarbij dient ook theologische (geloofs)verdieping en uitwisseling van ervaringen een plek te krijgen. Een conferentie over bijvoorbeeld 'zending' zou zowel in de behoefte van kerkelijk werkers/

predikanten in een gemeente als in geestelijke verzorging kunnen voorzien.

Werkwijze. Er wordt samenwerking gezocht met de Protestantse Theologische Universiteit op het gebied van scholing en inhoudelijke verdieping. Hierin wordt ook afstemming met het werkveld gezocht door middel van focusgroepen en de werkgroepen categoriaal pastoraat (zie eerdere aanbevelingen). Ook hier geldt dat externe ondersteuning gebudgetteerd moet worden.

Actoren. Dienstenorganisatie, werkgroepen categoriaal pastoraat, adviseurs geestelijke verzorging generale synode, focusgroepen van geestelijk verzorgers, coördinatiegroep Ambt, Protestantse Theologische Universiteit.

Bibliografie

- Bernau, John A., 'From Christ to Compassion: The Changing Language of Pastoral Care', *Journal for the Scientific Study of Religion* 60, no. 2 (2021), 362-81.
- Cadge, Wendy, 'Healthcare Chaplaincy as a Companion Profession: Historical Development', *Journal of Health Care Chaplaincy* 25, no. 2 (2019): 45-60.
- Charters, Elizabeth, 'The Use of Think-Aloud Methods in Qualitative Research: An Introduction to Think-Aloud Methods', in *Brock Education* 12, no. 2 (2003): 68-82.
- Huijzer, Richart, *De Binnenkant van het Ambt. Een Grounded theory-Onderzoek naar de Ambtsbeleving en Levensbeschouwelijke Identiteit van Protestantse Pastores in Zorginstellingen*, in *Dialoog met Paul Ricoeur* (Delft: Eburon, 2017).
- IKNL, *Zingeving en Spiritualiteit in de Palliatieve Fase: Landelijke Richtlijn* (Utrecht: IKNL, 2018).
- Licht, Hans, and Hans Nuiver. *Projecten en beleidsontwikkeling. Doelgericht werken in een maatschappelijk krachtenveld* (Assen: Van Gorcum, 2006).
- Liefbroer, Anke I., *Interfaith Spiritual Care*, PhD Thesis (Amsterdam: VU University, 2020).
- Liefbroer, Anke I., and Ineke Nagel, 'Does Faith Concordance Matter? A Comparison of Clients' Perceptions in Same versus Interfaith Spiritual Care Encounters with Chaplains in Hospitals', *Pastoral Psychology* 70, no. 4 (2021): 349-77.
- Olsman, Erik, 'Witnesses of Hope in Times of Despair: Chaplains in Palliative Care. A Qualitative Study', *Journal of Health Care Chaplaincy* Epub ahead of print (2020).
- Protestantse Kerk in Nederland. *Geroepen en gezonden: Ambt en diversiteit in de Protestantse Kerk in Nederland* (Utrecht: Protestantse Kerk in Nederland, 2020).
- Protestantse Kerk in Nederland. *Van U is de toekomst: Ontvankelijk en waakzaam leven van genade*. Visienota (Utrecht: Protestantse Kerk in Nederland, 2021a).
- Protestantse Kerk in Nederland. *De toekomst open tegemoet: beleidskader voor de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk bij de visienota 'Van U is de toekomst'* (Utrecht: Protestantse Kerk in Nederland, 2021b).
- Van Dam, Chris. 'Weg met de geloofschaamte, religieuze burgers zijn waardevol voor de samenleving.' *Trouw* 8 november 2019. Geraadpleegd op 1 november 2021.
- Van Nieuw Amerongen-Meeuse, Joke C., Arjan W. Braam, Christa Anbeek, and Hanneke Schaap-Jonker, 'Beyond Boundaries or Best Practice' Prayer in Clinical Mental Health Care: Opinions of Professionals and Patients', *Religions* 11, no. 10 (2020): 492.